

POJMOVNO ODREĐENJE POLITIČKE ZAJEDNICE*

Apstrakt: Pojam političke zajednice spada među nedovoljno tematizovane pojmove u tradiciji političke filozofije, a naročito liberalističke teorije. Ovaj teorijski nedostatak nadoknađivan je u poslednje dve decenije, kada su u širokom opsegu istraživani problemi određenja, značaja, konstituisanja i mogućnosti političke zajednice. U prvom delu ovog rada pokušao sam da ukažem na razloge za tematizovanje ovog pojma, kao i njegovu relevantnost u analizi savremenih zbivanja na ovim prostorima. U drugom delu nastojao sam da bliže odredim pojam političke zajednice. Treći deo posvećen je sporovima koji su se vodili oko ovog pojma u okviru različitih teorija, a koji su ostali do danas aktuelni. U četvrtom delu ovog rada pokušao sam da razmotrim perspektive političke zajednice u savremenim uslovima pluralizma posebnih zajednica i etnokulturne heterogenosti.

Cljučne reči: pluralizam, zajednica, liberalizam, komunitarizam, republika-nizam, legitimitet, civilno društvo.

Relevantnost teme

Reaktualizovanje promišljanja pojma političke zajednice, koje se u savremenoj političkoj teoriji javilo u poslednjih dvadesetak godina, inicirano je novonastalom situacijom u savremenim društvima: pojavom zahteva za priznanjem manjinskih etnokulturnih zajednica, marginalnih socijalnih grupa, alternativnih emancipatorskih pokreta i ukupnim naglim razvojem sektora civilnog društva. Takva situacija traži da se u analizi funkcionisanja političke zajednice mora poći od uvida da je ova zajednica krajnje kompleksna i izdiferencirana. Njeno je kontituisanje uslovljeno delovanjem prožimajućih –

* Članak je rađen u okviru naučnoistraživačkog projekta Instituta za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu *Mogućnost primene modernih filozofsko-političkih paradigmi na procese društvene transformacije u Srbiji/Jugoslaviji*, koji finansira Ministarstvo za nauku, tehnologije i razvoj Republike Srbije (br. 2156).

konvergirajućih i divergirajućih – interesa, motiva i ciljeva različitih zajednica i interesnih grupa.

Tradicionalna politička teorija demokratije naglasak je stavljala na očuvanje i proceduriranje volje i interesa neizdiferencirane većine kao reprezenta suvereniteta nacije i države. U tradicionalnoj liberalnoj teoriji odnos između pojedinca i države postavljen je kao neoposredovan, pri čemu se pojedinac kao politički subjekt pojavljivao kao građanin lišen svih atributa – klasnih, kulturnih, verskih, profesionalnih, etničkih, polnih itd. U tom smislu se prednost daje koncepciji neutralne države odnosno liberalne proceduralne republike, naspram zahteva za autonomijom i participacijom u odlučivanju, koje zahtevaju bilo manjine (napr. verske i etnokulturne zajednice) bilo delovi populacije koji sebe smatraju za neravnopravnu i permanentno diskriminisanu društvenu kategoriju (napr. zahtev raznih ženskih pokreta). Ovakva teorija najčešće političko odlučivanje razmatra u relaciji pojedinac-država, pri čemu je pravo na odlučivanje rezervisano za predstavnike partija i državne institucije. Takođe, takva teorija nije razmatrala pokrete i grupe, koje nisu politički organizovane, ali mogu da polažu pravo na socijalne zahteve, koji se u konačnom slučaju mogu artikulirati kao politički (tako govorimo o ekološkim pokretima, pokretima za ljudska prava itd.). „Priznavanje prava“ na isticanje zahteva ovih „manjinskih“ „mimopolitičkih“ i „alternativnih“ grupacija jedan je od osnovnih izazova kako političke teorije, tako i savremenog građanskog društva. Izazov pluraliteta zajednica doveo je u pitanje legitimitet političkih sistema i tradicionalne autopercepcije političke zajednice.

Aktuelnost ponovnog promišljanja političke zajednice na ovim evropskim prostorima podstaknuta je i transformacijom suverenih država, čije današnje ustrojstvo pre ima, ili teži da ima, karakter zajednica, nego tradicionalnih nacija-država. Tako u okviru Evrope nije konstituisana evropska superdržava, niti evropska federacija, nego upravo politička zajednica, u kojoj se granice političke zajednice ne poklapaju se sa nacionalnim tj. državnim granicama. Pored ekonomske odnosno tržišne integrisanosti, unutar zemalja-članica postoji i ujednačeni sistem pravnih i političkih institucija, garantovanost ljudskih prava, etnokulturni pluralizam i regulative, kojima se sprečava diskriminacija na osnovu verskih, etičkih ili političkih uverenja. Analiza karaktera, dometa, stabilnosti i ograničenja

ovakve uslovno rečeno eksperimentalne zajednice predstavlja značajan izazov za savremenu socijalnu teoriju i filozofiju politike.

Izvesno je da ni stanje u današnjoj Srbiji ne može ostati imuno na izazove „civilnog sektora“. tj. zahteve kompleksnog – pluralističkog, heterogenog, kulturno i interesno izdiferenciranog društva. U nastojanju da omeđi spoljašnje uticaje na vršenje vlasti, prethodni autoritarni i populistički društveni poredak je pokušavao da „potisne“ civilno društvo. Kao što je sfera civilnog društva odigrala značajnu ulogu u petooktobarskim događajima, može se pretpostaviti da će i ubuduće značajno doprinositi konstituisanju političke zajednice – formiranju autonomnih pojedinaca sa samostalnim odlučivanjem, neizmanipulisanog javnog mnjenja, voljnosti za učestvovanjem u društvenim aktivnostima i preuzimanjem političke odgovornosti. Recidivi autoritarnog režima, međutim, opominju da je put ka spajanju raznovrsnih zajednica i interesnih grupa u realnu političku zajednicu još uvek teško prohodan. Nestabilnost demokratskih institucija, nizak stepen tolerancije drukčijeg mišljenja ili načina života, nepoverenje u pluralistički politički sistem svedoče o dubokoj krizi legitimiteta države, bez kojeg nema ni integrisane političke zajednice. Čak i u uslovima „Srbije kao dovršene države“ suočeni smo sa „Srbijom kao nedovršenom političkom zajednicom“.

Pojmovno određenje

Preliminarno se može reći, da se pod zajednicom podrazumeva grupa osoba međusobno trajno povezanih zajedničkim interesima i preferencijama, kao i zajedničkom delatnošću upućenom ka ostvarenju tih interesa i preferencija. Politička zajednica bi, osim trajne povezanosti, učestvovanja u zajedničkoj praksi i konstantnosti interesa pojedinaca, podrazumevala da ti interesi imaju svoje važenje u okvirima države, odnosno da artikulisani ciljevi pojedinaca konstituišu javni interes putem obrazlaganja, rasprave, kritikovanja, demokratskog odlučivanja, političkih izbora itd. Osim toga, politička zajednica podrazumeva „jaču“ povezanost građana od udruženja, tj. asocijacije: osim poštovanja zakona, odnosno potpadanja pod jedinstvenu legislativu, građani takođe dele i „svet zajedničkih značenja“.¹

¹ Uz određena odstupanja, ovakvo shvatanje pojmova zajednice i političke zajednice oslanja se na shvatanja izložena u Stupar (1996), str. 64-66, Kukathas

Ovako određena, politička zajednica podrazumeva legitimitet, odnosno prihvaćenost njenih osnovnih pretpostavki od strane većine građana. Legitimnosna komponenta značenja razlikuje prostu pripadnost državi-naciji od građanstva, pošto „nacionalnost“ u smislu državljanstva obuhvata jedino činjenicu da je osoba dužna da poštuje partikularne propise i pravne akte države u kojoj je rođena ili čije je državljanstvo stekla naknadno. S druge strane, mada su odnosi među pojedincima formalno regulisani putem pravnih akata, građanin kao pripadnik političke zajednice ima prema legislativnoj i političkoj sferi „aktivan odnos“, odnosno on ima pravo da pojedine političke odluke odobrava ili ne, da ima pozitivan ili negativan odnos prema političkim institucijama, da javno postavlja političke zahteve itd. Pošto se u bazičnim proceduralnim pitanjima njihovi ciljevi podudaraju, u ravnopravnim uslovima odlučivanja on druge građane smatra kao njemu slične. Na taj način su, osim formalnopravnog regulisanja, uzajamni odnosi građana određeni i na osnovu solidarnosti.

Pozitivno-pravna regulativa, normativna kodifikovanost funkcionisanja države pokazuje se, prema tome, kao nedovoljna. Aktivno učestvovanje građana u političkom životu, odnosno izražen interes za javno dobro jesu neophodni uslovi postojanja političke zajednice zasnovane na principima liberalizma. Naime, konformističko prihvatanje da se slede društvene norme i poštuju pravni propisi nedovoljan su garant da će politička zajednica biti u stanju da apsorbuje konflikte i izbegne vlastitu dezintegraciju pri pojavi prvih društvenih sukoba. U ovom slučaju to prihvatanje proističe iz nereflektovane dužnosti prihvatanja normi, a ne iz voljno-aktivnog odnosa prema standardima društva u kojem osoba živi. Deliberativnost i solidarnost su komponente koje razlikuju građanstvo, tj. pripadnost političkoj zajednici od državljanstva. Osim pravde, odnosno smisla za pravdu (rawlsovskog „sense of justice“), kohezioni faktor političke zajednice jeste i solidarnost, koja kao takva nije rezultat zajedničke etičke koncepcije, nego proističe iz kooperativnih odnosa građana i reciprociteta njihovih prava i dužnosti.

(1996), str. 80. i Walzer (2000), str. 56-57. Vrednosna opredeljenja ili uverenja takođe na određeni način spadaju u definiciju zajednice, ali problematično je da li ta opredeljenja obuhvataju moralne vrednosti tj. jedinstveni koncept dobrog života. Navedimo najtrivijalniji primer porodice kao zajednice *par excellence*, u kojoj se članovi mogu međusobno znatno razlikovati u pogledu shvatanja dobrog života.

U svom standardnom obliku, liberalizam državu tretira kao „slepu za razlike“ (*difference-blind*), u kojoj pojedinci nisu zastupljeni kao članovi grupa, nego jedino kao branioci svog izolovanog individualnog interesa. Takva neutralna država jeste idealnotipska konstrukcija, koja pretpostavlja maksimalnu nepristrasnost u političkom rasuđivanju, nezavisnost u političkom odlučivanju od bilo kakvog grupnog identiteta – etnokulturnog, religijskog, klasnog, profesionalnog itd. Treba napomenuti da liberalizam nije poricao značaj zajednice, nego je reč o tome da je pridavao znatno manje pažnje problemu zajedništva nego problemu slobode ili jednakosti. Najčešće, liberalizam ne pridaje zajednici posebno mesto: u većini slučajeva, on je posmatra jedino kao derivat pravednosti, individualnih sloboda i jednakosti.

Reakcija na ovu ravnodušnost pojavila se u vidu komunitarističke kritike, prema kojoj je zajednica ireducibilna, odnosno ne može se svesti na zbir individualnih preferencija. Na praktičkom nivou, smatraju komunitaristi, visoko vrednovanje individualnih prava dovelo je do osiromašenja društvenosti i gubljenja interesa za opšte dobro. Zbog toga političke institucije zasnovane na principima neutralnosti ne mogu biti legitimne i nisu sposobne da oblikuju socijalni kontekst neophodan za njihovo održanje. Poricanje značaja zajedničke životne forme uzrokuje krizu legitimiteta neutralnih država, pošto u državi zasnovanoj isključivo na uvažavanju principa pravde izostaje identifikacija pojedinaca sa bilo kojom koncepcijom dobra. Ovo stanovište ističe fragilnu prirodu društvenih institucija liberalističke neutralne države, pošto nepostojanje smisla za zajednicu vodi ka indolentnosti građana, apstinenciji od političkog života i gubljenju interesa za očuvanje vlastitih sloboda.

Srodno komunitarističkoj poziciji, bar u ovom poslednjem aspektu, jeste republikansko stanovište, koje pretpostavlja da individualna prava treba da budu usaglašena sa javnim dužnostima. Sama individualna prava mogu biti zaštićena jedino ukoliko građani prihvate normativne razloge za njihovo poštovanje, a ne samo razloge povezane sa strahom od pravnih sankcija. Dominacija prava nad kolektivnim odlukama potkopava legitimitet institucija društva, pošto u takvom slučaju neće biti nikoga ko će smatrati za shodno da se založi, odnosno politički angažuje za odbranu svojih prava. Republi-

kanska kritika ističe, da država, čija je isključiva svrha postojanja nezadiranje u *res privata* pojedinaca, još uvek ne može da osigura slobodu pojedinca od dominacije. Stoga jedino političko angažovanje, participacija pojedinaca u odlučivanju, aktivna kontrola vlasti, kultivisanje građanskog okruženja i građanskih vrlina mogu biti dovoljan garant individualnih sloboda. Republika zasnovana na liberalističkim pravnim aktima treba da postane građanska realnost.² Ova sinteza objektivno-pravnog i građansko-etičkog treba da se realizuje kao građansko društvo, u kojem su norme produkt refleksivnog izbora građana nastale usled konsenzusa, koji odlikuje nepristrasnost i nedominacija.

Da li je, prema tome, proceduralnost dovoljan kohezioni faktor političke zajednice? Da li građani duguju lojalnost jedino zakonskim normama? Od kakvog je značaja „slepilo za razlike“ u uslovima postojanja pluralizma zajednica, koje zahtevaju svoje priznavanje kao posebnih političkih subjekata? Da li će liberalna politika imati za nužnu posledicu oslobađanje od bilo kakve pristrasnosti, ili će to biti još jedan vid bavljenja određenom vrstom politike, koja kao takva nije neutralna u odnosu na partikularne načine života? Da li onda može biti neutralna i u odnosu na vlastitu (u ovom slučaju liberalnu) tradiciju? Može li politička zajednica biti zasnovana na liberalističkim načelima? Očito, komunitaristi, a delom i republikanci, odgovaraju na ova pitanja negativno. S druge strane, prozvani liberali, mada uz modifikovanje početnih stanovišta, uzvratili su udarac.

Autori kao što su Mill ili Rawls smatraju slobodnu zajednicu derivatom poštovanja individualnih prava i sloboda, odnosno rezultantom uvažavanja individualnih sloboda i nepristrasne kooperacije pojedinaca koji su uzajamno priznati kao jednaki. S tim u vezi je i Rawlsovo eksplicitno poricanje nade u mogućnost političke kohezije zasnovane na opštim vrednosnim načelima i sveobuhvatnoj doktrini, odnosno mogućnost same političke zajednice.³ U segmentima insistiranja na sveobuhvatnoj koncepciji dobra kao osnovi zajedništva, komunitaristička kritika može da se protumači kao poziv na povratak parohijalnim odnosima i tribalističkoj lojalnosti. Kao takva,

² U izlaganju republikanskog stanovišta oslanjam se na Pettit (1997), str. 280

³ Upor. Rawls (1998), str. 47 i fusnota 43: „Dobro uređeno društvo nije ni zajednica ni u opštijem smislu udruženje. (...) Po definiciji, smatraćemo da je zajednica posebna vrsta udruženja, koju obuhvata sveobuhvatna doktrina (...)

ona nema odgovor na izazov pluralističkih društava sa različitim shvatanjima koncepcije dobrog života. U njoj je pojedinac zatočenik uverenja njegovog kolektiva, pošto nema osnove da svoje etičke i političke stavove smisaono preformuliše ili revidira.

Jedan od pokušaja da se liberalistička načela etičkog individualizma povežu sa smislom za zajedništvo nalazimo kod Dworkina. Prema njemu, liberalizam nije ravnodušan prema tome šta ljudi čine. Između liberalnog i komunitarističkog shvatanja zajedništva postoji nepremostiv jaz, koji se očitava u tome što komunitarizam pokušava da definiše političku zajednicu preko kolektivnog odlučivanja o vrlinama i dobrom životu. Pošto liberali odbacuju ovakvo shvatanje, komunitaristi smataju da oni odbijaju i samu ideju zajednice. Nasuprot tome, prema Dworkinu, liberalistička koncepcija kao osnovu političke zajednice ne smatra vrline, nego principe: ljudi se spajaju u zajednicu ove vrste ne zbog toga jer dele zajednička shvatanja o tome šta treba smatrati ispravnim vođenjem života, nego zbog toga jer svaki pojedinac smatra da je bitno da se sa drugim pojedincima postupa pravedno. Poštovanje prema slobodi i jednakosti na taj način prerasta u poštovanje prema društvu i u društvenu integraciju.⁴

Zaključak liberala jeste, da nema razloga da grupnu pripadnost kao takvu vrednujemo pozitivno, imajući u vidu potencijalnu autarhičnost i konzervativnost zajednice i odbojnost prema vrednosnom pluralizmu i društvenim alternativama. Komunitarističko insistiranje na zajedničkoj koncepciji dobra, koju članovi zajednice dele, može da vodi do katastrofalnih posledica nametanja jednog shvatanja dobra svim članovima zajednice. Stoga zastupnici liberalizma mogu da prigovore da ni ideal političke zajednice nije poželjan u pravedno uređenom društvu. Drugo, masovno učešće naroda u politici može da vodi ka populizmu, brisanju demarkacije između privatnog i javnog, što znači ka potpadanju privatnog života pojedinaca pod kontrolu javnosti. U dobro uređenom društvu nije neophodno da što veći broj ljudi participira u vlasti, nego je jedino potrebno da se obezbedi tzv. negativna sloboda, odnosno da pojedinac bude zaštićen od ugrožavanja njegovih individualnih sloboda. Ipak, mada Dworkin smatra da su ove vrednosti zajedništva, jednakosti i slobode komplementarne, njegovo shvatanje odaje utisak o zajedništvu

⁴ Upor. Dworkin (1994), str. 72..

kao o izvedenom iz slobode i jednakosti, odnosno kao o „derivaciji u krajnjem slučaju“. Ono ne odgovara na pitanje da li se zajednicama kao takvim može pridati intrinzična vrednost

Da bismo ipak vratili dignitet ideji političke zajednice, vratimo se na Rawlsovu tvrdnju da je politička zajednica u liberalnom političkom društvu nemoguća. Zajednica, prema Rawlsovom mišljenju, preferira istovetnu etičku koncepciju, koja bi kao opšta došla u koliziju sa koncepcijama drugih ljudi i podgrupa unutar određene države. Validnost ovog stava zavisi od pretpostavke da se zajednice zasnivaju na jedinstvenim moralnim vrednostima i ciljevima. Nasuprot tome, pretpostavimo da bar neke zajednice nisu zasnovane na jedinstvenoj koncepciji dobra, nego su zasnovane na međusobnoj povezanosti i zajedničkom delovanju pojedinaca. U konkretnom slučaju, građani političke zajednice bili bi povezani „fizički“, tj. živeli bi na određenom istovetnom geografskom prostoru, i/ili „socijalno-interesno“. tj. njih bi se ticali približno jednaki društveni problemi. Ovakva bi pretpostavka ujedno sprečila mogućnost interpretacije zajednice kao fenomena „organskog“ ili „tribalističkog“, pa čak i kao „kulturnog“ jedinstva. Dve kulturnoetničke grupe mogu imati isti cilj (recimo nacionalni suverenitet) i iste vrednosti (recimo nacija se tretira kao prevashodna vrednosna odrednica) i ta uverenja vode ka razbijanju, a ne ka integraciji u političku zajednicu. S druge strane, zastupnici različitih etičkih ili religijskih koncepcija mogu da konstituišu jednu političku zajednicu ukoliko su međusobno povezani i zavisni, odnosno upućeni su jedni na druge, žive i delaju u uslovima u kojima je interes jedne partikularne zajednice usko povezan sa interesom druge. Razume se da je ovakva zajednica ostvariva samo uz pretpostavku legitimiteta, odnosno postojanja javnosti, pravne ravnopravnosti građana, jednakosti u odlučivanju, slobodnog izbora i izražavanja uverenja pojedinaca.

Politička zajednica u uslovima pluralizma

U savremenoj političkoj filozofiji jedno od bitnih pitanja, oko kojeg postoje brojne polemike, jeste pitanje o tome da li zajednice mogu biti politički subjekti – da polažu legitimna politička prava, koja imaju jednaku validnost kao individualna. Mada je u tradiciji liberalnih društava prihvaćeno da u sukobu individualnih i grupnih

prava, odnosno u slučajevima kada zajednica narušava prava pojedinaca u njoj, prednost imaju individualna prava, sa stanovišta liberalizma još uvek nije dovoljno jasno da li se zahtevi za autonomijom, samoupravom ili za priznanjem grupnih prava mogu opravdati liberalnim razlozima.

Poznato je da se savremena društva odlikuju pluralizmom zajednica. Jedno društvo najčešće obuhvata različite etnokulturne i verske zajednice, čije etičke koncepcije, pogledi na to šta treba da se smatra dobrim životom ili na kakav način treba da se regulišu međuljudska ophođenja, u pojedinim slučajevima značajno variraju od jedne zajednice do druge. Uz to, kompleksnost i heterogenost političke zajednice ogleda se u pojavi takozvanih civilnih pokreta, koji funkcionišu kao medijator između privatne sfere i javne, odnosno političke sfere u striktnom smislu. Standardni odnos između pojedinca i države, koji je bio predmet interesovanja klasičnih liberalnih teoretičara, oposredovan je raznolikim organizacijama, pokretima, asocijacijama i inicijativnim grupama, čiji cilj nije vlastito etabliranje kao političke institucije sa koncentrisanom moći, nego vršenje pritiska na postojeće političke subjekte, njihova kontrola i balans nejednakosti između većine i manjine u društvu. Unutar ovakve sfere civilnog društva, manjinske grupe, uključujući etnokulturne zajednice, stiču mogućnost priznanja, artikulacije političkih zahteva i ravnopravnijeg statusa unutar društva.

Zbog toga Kymlicka smatra da pravo pitanje u liberalističko-komunitarističkoj debati – a što predstavlja poseban problem sa kojim se suočavaju savremena društva – nije da li treba dati prednost neutralnosti ili zajedničkom dobru, odnosno autonomiji ili konstitutivnim društvenim ciljevima. Fundamentalnije od toga jeste pitanje granica i pretenzija političke zajednice: koja ovlašćenja, koji stepen autonomije i koja prava mogu da poseduju zajednice, koje postoje unutar jednog društva? Pozivanje na sveobuhvatne koncepcije dobrog života nam ne mogu biti od velike pomoći, pošto unutar granica jedne države može postojati veći broj koncepcija ove vrste. S druge strane, pozivanje na zagarantovane principe slobode ispoljavanja kulture ili vere, istovetnih mogućnosti i jednakog pravnog statusa prikriva činjenicu da su grupe de facto u različitim položajima: većinska je u različitom položaju od manjinske, bogatija od siromašnije, a takođe jedna može da bude podržavana od strane političke elite a druga ne.

U ovakvoj situaciji, u kojoj se u većoj ili manjoj meri nalaze sve savremene države, neutralnost je pre prepreka koheziji i potencijalni izvor sukoba, no što je uslov stabilnosti. Uslov pravedne političke zajednice jeste, dakle, da odgovori ovom zahtevu za etnokulturnom pravednošću. Mada politički sistem može da osigura učešće u političkom reprezentovanju svim grupama unutar društva, to ne mora da bude neophodan uslov pravednosti, pa čak može da vodi ka negativnim posledicama rasparčavanja političke zajednice na separatne grupe i isključivoj identifikaciji građanina sa interesima svoje partikularne zajednice. Ipak, politička zajednica treba da obezbedi artikulisanje zahteva svakoj posebnoj zajednici unutar šire i to bi bio prvi korak ka afirmisanju „komunitarne“ pravednosti. Dok neutralna država staje pri donošenju nediskriminatorskih zakona i jednakopravnog statusa grupa i pojednaca, usmerenje ka međugrupnoj pravednosti omogućavalo bi manjinskim zajednicama ili grupama da, ukoliko postoji, poboljšaju svoj neravnopravan položaj u odnosu na većinsku zajednicu. S druge strane, oglušivanje o zahteve za etnokulturnom pravednošću stalan je izvor nestabilnosti i potencijalnih nasilnih konflikata.

Politički legitimitet kao uslov političke zajednice mora, prema tome, biti obezbeđen od strane posebnih zajednica (pre svega verskih i kulturnoetničkih – ne treba pominjati da je priznavanje legitimiteta od strane tih zajednica neophodan uslov trajne političke stabilnosti). U okviru pitanja konstituisanja političke zajednice je stoga neophodno obuhvatiti i problem takozvanih grupnih – verskih, etnokulturnih itd. – prava. Unutar liberalne teorije, ovaj se problem nametnuo po sebi kao relevantan pojavom novih društvenih pokreta, koji se zalažu za prava pojedinih diskriminisanih grupa, ali i sa pojavom i oživljavanjem raznovrsnih nacionalističkih, fundamentalističkih i secesionističkih tendencija, čega nisu pošteđena ni najrazvijenija zapadna društva. Može se pretpostaviti da će autori koji naginju komunitarističkim shvatanjima inklinirati ka priznavanju grupnih prava kao fundamentalnih, dok će sa suprotne strane biti „liberterskiji“ autori, koji kolektivna prava priznaju ili kao izvedena iz bazičnijeg prava individue za udruživanjem, ili, štaviše, uopšte ne uvrštavaju kolektivna prava među ljudska prava.⁵ Naravno, postoji i

⁵ Upor. Kukathas (2001) i Waldron (2001)

„srednji put“. kojim se pokušavaju inkorporirati grupna prava u konstitutivna ljudska prava, ne ispuštajući iz vida primat individualnih. Ipak, čak i ako raspravu koja je još uvek u toku posmatramo kao nerazrešenu, neosporan je već pomenuti stav da je uslov stabilne liberalne političke zajednice prihvaćenost njenog legitimiteta od strane posebnih političkih zajednica unutar nje.⁶ To nas navodi na pomisao da je neophodno „shvatiti kolektivna prava ozbiljno“ bez obzira na teorijsko polazište i vrednosne orijentacije.

Plan i karakter istraživanja

U prethodnim odeljcima pokušao sam da u osnovnim crtama prikazem pravac istraživanja i ključne probleme, koje nameravam da analiziram u narednim radovima. Problem pojmovnog određenja zajednice i političke zajednice, teorijski sporovi liberalizma, komunitarizma i republikanizma oko mogućnosti neutralno-liberalne političke zajednice, s tim povezan problem multietničkih-pluralističkih društva kroz vrednovanje tzv. grupnih prava, kao i teškoće legitimnosti i konstituisanja političke zajednice u Srbiji, predstavljaju kompleksan teorijski izazov, ali i priliku za praktično promišljanje i tematizovanje aktuelne situacije. Zbog toga će ovo istraživanje biti sastavljeno uglavnom od separatah radova, ali sama zamisao teme otvara mogućnost izrade sintetičke monografije. Buduće istraživanje biće, prema tome, pretežno problemski orijentisano, pri čemu će se ta analiza kreirati od problema većeg nivoa apstraktnosti ka konkretnijim – od pojmovnog određenja političke zajednice, preko teorijskih sporova ka konkretnom nivou refleksije današnjeg političkog stanja kod nas.

Osnovna literatura

Community as a Social Ideal, (1982): ed. by Kamenka, E., Edward Arnold, London.

Dworkin, R., (1989): „Liberal Community“, *California Law Review*, 77.

⁶ Shvatanje legitimiteta kao prihvatanja ili odobravanja politike od strane konstitutivnih socijalnih grupa eksplicitno se izražava u Kymlickinom stanovištu, kao i u stanovištu republikanizma. Vidi o tome Kymlicka (1993), str. 375, (1995) str. 13. i Pettit (1989)

- Dworkin, R., (1994): „Sloboda, rovnost a pospolitost“. v: *Liberální společnost*, ed. Krzysztof Michalski, Filosofia, Praha.
- Keane, J., (1988): *Civil Society And The State*, Verso, New York
- Kukathas, Ch., (2001): „Postoje li kuturna prava?“ *Treći program*, 111.
- Kukathas, Ch., (1996): „Liberalism, Communitarianism and Political Community“. *Social Philosophy and Policy*, Vol. 13, No. 1.
- Kymlicka, W., (1995): *Multicultural Citizenship*, Oxford University Press, Oxford
- Kymlicka, W., (1998): „Community“ in: *A Companion To Contemporary Political Philosophy*, Blackwell Publishers, Oxford,
- Kymlicka, W., (1989): *Liberalism, Community and Culture*, Oxford University Press, Oxford,
- MacIntyre, A., (1988): „Liberalism Transformed into a Tradition“ in *Whose Justice? Which Rationality?*, Gerald Duckworth & Co. Ltd. London
- MacIntyre, A., (1992): *The Politics of Recognition*, ed. by Gutmann, A., Princeton UP, Princeton
- Pettit, P., (1997): *Republicanism*, Oxford, Oxford University Press,
- Pettit, P., (1994): „Liberal-Communitarian: MacIntyre’s Mesmeric Dichotomy“, in: *After MacIntyre*, ed. by J. Horton and S. Mendus, Polity Press, Cambridge
- Pettit, P., (1989): „The Freedom of the City: A Republican Ideal“, in *The Good Polity*, ed. by Hamlin, A. and Pettit, P., Blackwell, Oxford
- Rawls, J., (1998): *Politički liberalizam*, Filip Višnjić, Beograd
- Sandel, M., (1982): *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge University Press, Cambridge
- Stupar, M., (1996): „Pojmovno određenje političkog identiteta“, *Filozofija i društvo*, IX-X,
- Taylor, Ch., (2000): *Prizivanje građanskog društva*, Beogradski krug, Beograd
- Waldron, J., (2001): „Kosmopolitiska alternativa“ *Treći program*, 111.
- Walzer, M., (2000): *Područja pravde*, Filip Višnjić, Beograd

Michal Sládeček

DEFINING POLITICAL COMMUNITY

Summary

This paper considers the concept of political community, its constitution and value. The starting point is that the concept of community is not sufficiently recognized in modern political theories, as well as in contemporary liberal theory. In the last two decades communitarian and republican political theory attempted to revitalize this notion. The first part of the paper elaborates on the polemics between these three theoretical orientations. The concluding part examines the possibilities and prospect for stable political community in conditions of pluralism of particular social communities and ethnocultural heterogeneity.

Key words: pluralism, community, liberalism, communitarianism, republicanism, legitimacy, civil society.